

The Role of Rights in Robert Nozick's Understanding of the State, the Principle of Compensation and Their Functions

Ferdi Selim^{1,a,*}

¹ Department of Philosophy, Faculty of Letters, Sivas Cumhuriyet University, Sivas, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 27/04/2023

Accepted: 22/05/2023

ABSTRACT

The aim of this study is to examine in detail Robert Nozick's argument against traditional distribution theories. In addition, from the perspective of this argument based on the relationship of rights and property, it is aimed to evaluate the political capability of the empowerment theory of justice and to point out its limitations. Nozick argues that the fairness of a distribution depends on how the relevant public action unfolds. On the other hand, according to him, equality, need, entitlement, or justice, as in Rawls' difference principle, depend on distribution relations or schemas. Various objections have been made to these categorical forms of distribution because of their shortcomings. For this, Nozick first referred to the theory of empowerment, which is concerned with respecting people's rights, particularly property rights and self-ownership. His empowerment-focused theory of justice includes three ideas: fairness in winning, fairness in transfer, and rectification of injustice. However, Nozick's perspective of empowerment has received serious criticism for its shaky foundation and lack of practice. Therefore, this article attempts to evaluate Nozick's theory to highlight some perceived strengths, flaws, inconsistencies, or limitations and suggest some remedial solutions where necessary. It is claimed that this philosophy, which finally brings liberal values to the agenda with new possibilities, contains arguments that may be valid for our contemporary political world.

Keywords: Nozick, state of nature, minimal state, rights, compensation principle

Robert Nozick'in Devlet Anlayışında Hakların Yeri, Tazminat İlkesi ve İşlevleri

Süreç

Geliş: 27/04/2023

Kabul: 22/05/2023

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

Öz

Bu çalışmanın amacı, Robert Nozick'in geleneksel dağıtım teorilerine karşı ileri sürmüş olduğu argümanı detaylarıyla incelemektir. Ayrıca hak ve mülkiyet ilişkisine dayalı bu argümanın perspektifinden yetkilendirme adalet teorisinin politik kabiliyetini değerlendirmek ve sınırlılıklarına işaret edebilmek hedeflenmektedir. Nozick, bir dağıtımın adil olup olmamasının ilgili kamusal eylemin nasıl ortaya çıktığına bağlı olduğunu iddia eder. Buna karşılık ona göre eşitlik, ihtiyaç, hak etme veya Rawls'un fark ilkesinde olduğu gibi adalet, dağıtım ilişkisine ya da şemalarına bağlıdır. Kategorik bu dağıtım biçimlerine eksiklikleri nedeniyle çeşitli itirazlar yapılmıştır. Bunun için Nozick öncelikle insanların haklarına, özellikle de mülkiyet haklarına ve kendi kendine sahip olma haklarına saygı duymakla ilgilenen yetkilendirme teorisinden söz etmiştir. Onun yetkilendirme odaklı adalet teorisi üç fikir içerir: Kazanma sırasında adalet, transferde adalet ve adaletsizliğin düzeltilmesi. Fakat Nozick'in yetkilendirme perspektifi, sallantılı bir temelinin olması ve pratikteki eksiklikleri nedeniyle ciddi eleştiriler almıştır. Bu nedenle bu yazı, algılanan bazı güçlü yönleri, kusurları, tutarsızlıkları veya sınırlılıkları vurgulamak ve gerektiğinde bazı iyileştirici çözümler önermek için Nozick'in teorisini değerlendirmeye çalışır. Nihayet liberal değerleri yeni olanaklarla birlikte gündeme getiren bu felsefesinin çağdaş politik dünyamız için geçerli olabilecek argümanlar barındırdığı iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nozick, doğa durumu, minimal devlet, haklar, tazminat ilkesi

^a ferdiselim@gmail.com

¹⁰ <https://orcid.org/000-0003-2576-4499>

How to Cite: Selim, F, (2023) The Role of Rights in Robert Nozick's Understanding of the State, the Principle of Compensation and Their Functions, CUJOSS, 47(1): 121-130

Giriş

Devlet, varlığı, mahiyeti, sınırları ve düzeni gibi çeşitli problem alanlarıyla birlikte en basit halinden

kompleks yapısına kadar tarihin her döneminde felsefenin gündeminde yer almıştır. Platon'dan itibaren ise derin felsefi bir incelemenin odağına yerleştirilen

siyasi bu yapının meşru bulunması ya da reddedilmesi gibi iki uç tercih arasında kalan görüşler çerçevesinde çeşitli alanlara taşınan tartışmalara neden olduğu bir gerçektir. Bu bağlamda tahmin edilebileceği gibi devleti görece kötü görmüş anarşist görüşler üzerinden şiddetli tartışmaların yürütüldüğü görülmektedir. Devlet öncesi bir anın kurgulanmasından itibaren hakların kazanılması, toplum içerisinde başkalarına karşı öne sürülmesi, korunması ve devredilmesi gibi temel siyasi eylem tiplerinin koruyucu bir gücün yokluğunda nasıl sağlanacağına ya da siyasi bir kurum olarak devletin varlığının gölgesinde nasıl tasarılacağına soruşturulması farklı kurgulamalarla sonuçlanmıştır. Ayrıca bu iki kurgunun her biri kendi anlatısını ideal addetmiş diğeri karşısında üstün olduğu yönünde çeşitli varsayımlarla kimi zaman ikna edici sonuçlara ulaşmışlardır. Her iki tercih de şeylerin elde edilmesi veya bölüşümünün nasıl olacağını belirlemeyi gözetse de birbirinden uzaklaşmışlar ve nihayet bu iki görüş içerisinde farklılaşan araştırmaların yapılmasının kaçınılmaz olduğu teorilerin ortaya atıldığı görülmektedir.

Devleti bir kötülük olarak gösteren ilk varsayıma göre çeşitli siyasi organizasyonlar, kişilerin özgür tercihlerini yapabildiği bir sürecin olağan seyri içerisinde, temel hak ve özgürlüklerin gölgelemediği ve serbest bir piyasanın işlemleri etrafında belirlenmelidir. Anarşist bu görüş bugün anarko kapitalizm adı verilen bir grup düşünür tarafından savunulmakta ve yönetici egemen bir gücün her türlü müdahalesinin kabul edilemez olduğuna işaret edilmektedir (Spooner, 1966: 1971: 1972; Lemieux, 1994; 103). Bu görüşün tam karşısında yer alarak devletin zorunlu bir siyasi kurum olarak görüldüğü ikinci tezde ise devletin meşruluğundan başlayarak hâkim bir güç olarak ortaya çıkışı, eşitlik, özgürlük ve haklar üzerindeki tasarrufu detaylarıyla anlatılmaktadır. Bu hususta devleti siyasi organizasyonun temel kurumu olarak gören düşünürler bir düşünce çatalı yaratmışlar ve şu şekilde çıkarımlarda bulunmuşlardır: devletsizlik ve güvensizlik durumu; devlet, hukuk ve güvenilirlik hali. Devletin olmaması politik hakların ihlal edilmesi, güvenlik sorunu gibi mazeretlerle birlikte düşünüldüğünde tehlikeli bir varsayım olarak ileri sürülmüş, bu tür bir durumun tarihin huzur, refah ve güven içerisindeki hiçbir döneminde görülmediği iddia edilmiştir. Burada yeri gelmişken şu soru sorulabilir: Doğa durumunun ya da serbest piyasaya dayanan görece eşit güçlerin tercihleri ile siyasi pratiğin belirlendiği anlayışın en iyi hali ile devlet yapısının en kötümser biçimde tasarlanmış hali arasındaki fark yine de devletin lehine olabilir mi?

Ortak siyasi pratiğimize baktığımızda devletlerin bugün siyasi organizasyonun en olgun biçimi ve yasal düzenin gerekli ögesi olarak görüldüğü ortadadır. Bu pratik içinde devletin bireylerin rasyonel bir varlık olarak özel işleri, hayat planlamaları ve kamusal işleri olarak çeşitli ödev, sorumluluk ve hakları, adil yargılanması, şeylerin dağıtımı ve daha önemlisi hak ve

özgürlüklerinin ileri derecede kullanması gibi yasal değerleri korumak için oluşturulmuş olduğu konusunda hemfikir olduğumuz söylenebilir. Bu kısa giriş cümlelerinden de anlaşılacağı gibi devlet olgusunun hem siyaset pratiğinin hem felsefesinin hem de hukuk disiplininin en temel konularından biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu değerlendirmelerin dışında yine siyaset felsefesinin günümüzde daha yoğun bir ilginin hedefinde olduğuna işaret etmek gerekmektedir. Bu ilgi sivil toplum, eşitlik, çeşitli haklar bağlamında demokratik bir toplumun görünümünden başlayarak bu yönetimin asgari koşulları ve yine sözü geçen bu sorunlarla ilişkili çeşitli ahlaki problemlere kadar uzanan geniş bir alana yönelmiştir. Bu başlıklar altında derin ve önemli tartışmaların yapılmış olduğuna da işaret etmek gerekir. Ahlaki bir zemine çekilen devlete ve onun eylemlerine yönelik soruşturma siyasi bu yapıyı sınırlamak hatta reddetmek gibi eğilimlerin belirmesine neden olmuştur. Bir çatışma varsa eğer belirleyici temel dinamiklerinden birinin burada fark edildiğini ifade etmek gerekmektedir.

Çalışmamızda düşüncelerinden hareket edeceğimiz Nozick'in görüşlerine geldiğimiz de bu düşünürün de içerisinde olduğu liberal gelenek özel haklar, bireyin değeri göz önüne alındığında devlete hiçbir zaman üstün yetkiler ve geniş bir etkinlik alanı vermemiştir. Bu ortak kaniya rağmen bu hususta derin bir çatışma da olmamış değildir. Söz gelimi yeniden dağıtımın pek itibar görmediği bu görüş içerisinde liberal değerlere sıkı sıkıya bağlı ama yine de yeniden dağıtıma izin veren refah devletinin olanağı pek çok önemli zihin için cazibe noktası olmuştur. Örneğin bu ilgiye güçlü ve ikna edici argümanlarla karşılık veren John Rawls etkili bir siyasi görüş ortaya koyabilmiştir. Böylece filozof belirli bir dönem kesintiye uğrayan siyaset felsefesini hareketlendirmiş, *Bir Adalet Teorisi* adlı eserinde ileri sürdüğü refah devleti anlayışı ile yeni ve tazeleyici bir etki oluşturmuştur. Nozick'in *Anarşi, Devlet ve Ütopya* adlı eseri ise Rawls'un yarattığı etkileşime neredeyse karşıt görülebilecek liberteryen kanattan verilmiş büyük ve etkili bir yanıt olarak görülebilir. Geniş bir ilgi alanına sahip Nozick, Amerikan geleneği üzerinde Rawls'la birlikte en etkili siyaset filozoflarından birisidir (Fesser, 2003). İlk ve en ünlü kitabı *Anarchy State and Utopia*, analitik okuldaki sosyal ve politik felsefe disiplinin yeniden canlanmasına neden olmuştur. Yıllar içinde, hüküm süren sosyal adalet anlayışına ve devletin rolüne karşı güçlü meydan okuması halen tartışılan kritik politik konulardandır. Bu kitap ve çağrıştırdığı anlamlar dağıtıcı adalet ve diğer sosyal devlet varsayımlarına karşı güçlü bir liberal alternatiftir. Devlet üzerine yorumların öne çıkarıldığı bu eserde filozof, doğa durumu ve buradaki belirli haklardan hareketle minimal bir devletin mahiyetini, meşru temelini belirlemeye ve daha fazla yetkilerle donatılmış bir devletin meşru olmadığını kanıtlamaya çalışmıştır. Başarısı tartışılabilir da çalışma önemli felsefi bir inceleme olarak takdir toplamıştır. Devlet konusunda radikal kanatta yer alan düşünürler

tarafından özellikle eleştirilerin hedefine konulmuş düşünürü anarko kapitalistler de eleştirmişlerdir. Fakat liberal değerleri benimsemiş minarkistler ve anarko kapitalistler arasındaki çatışma daha önemsiz görülebilecek fikir ayrılıklarıdır (Hayek, 1999: 171-172; Raico, 2002:137; Barry, 1983:94-95). Bu fikir ayrılığı “devletin katlanılabilir bir kötülük mü yoksa kaçınılması gereken bir kötülük mü?” olduğu sorusundan kaynaklanmıştır. Sözü geçen problem bu araştırmamızın da önemli konularından birini oluşturmaktadır.

Doğa Durumu ve Devletin Kendiliğinden Ortaya Çıkışı

Devletin nasıl ortaya çıktığı ve meşruluğu, öncesi bir anın standartları, içeriği ve hakların durumu gibi çeşitli başlangıç problemleri mutlaka değinilmesi gereken siyasi meselelerdir. Ayrıca bu andaki kişilerin durumları, insan doğası ve bu ortak doğa doğrultusunda işaret edilen sosyal ilişkiler bütünü soruşturmanın terkedilmemesi gereken hususlarıdır. İşte belirli bir devlet kuramına geçmeden önce pozitif bir yasallığın olmadığı ancak buna rağmen kendi içinde görece bir düzenin olduğu ileri sürülen kurgusal bu durum temel bir siyasi kurum olan devletin de mahiyetini belirlemektedir. Devletin yetkilerinin genişliğini, etkinlik alanını meşru bir zeminde tasarlamaya çalışan bu felsefi tutum yönetim biçimlerini de açığa çıkarmaktadır. Bu nedenlerle tabiat hali olarak anılan bu dönem farklı biçimlerde anlatılmıştır. Olumsuz ya da olumlu bir tablonun çizildiği bu dönemi açıklamaya gayret eden tüm bu kuramlara burada yer verilemeyeceğinden Nozick’i doğrudan etkileyen ve liberalizmin temel tezlerini ortaya atan Locke’un görüşlerinin bir bölümünden söz etmekle yetineceğiz.

Nozick’in varsayımında doğa durumunda bulunan kimseler iyiyi ve doğruyu ayırt edebilen, birlikte ve uyumlu yaşamaya eğilimli Locke’un değerlendirmelerinde de öne çıktığı haliyle görece iyimser bir insan tipine sahiptirler. Bu etkinin boyutlarını Lockeçu liberalizmin iki temel varsayımından söz ederek gösterebiliriz. Bunlardan ilki adil bir şekilde kazanılmış olan bir şeyin dolaşımını ve süreç içerisinde el değiştirmesini gösteren/izleyen tarihsel bir hak ediş anlayışı ve ikincisi bununla bağlantılı olarak bir şeyin ilk kazanımını adil kılan emek kavramıdır. Siyaset felsefesine uzaktan yakından aşına olan pek çok kimsenin bileceği gibi Lockeçu tabiat halinde bir kimse bir ürüne ya da şeye emeğini katarak onu kendi mülkü haline getirmekle onu hak etmiştir. Filozof meşru kabul ettiği bu ilk hak edışı şöyle açıklamaktadır: “... O halde doğanın sağladığı ve içinde bıraktığı her ne varsa, kişi emeğini karıştırdığı ve kendisine ait olan bir şeyi ona kattığı ve böylece onu kendi mülkü haline getirdiği durum ilk mülk edinmelerdendir. Ortak olandan uzaklaştırılmış, bir şekilde ondan ayırt edilmiş (testiye doldurulan su, ekilen veya çevresi çitle çekilen bir toprak) herhangi bir şeyi dönüştürecek bu emekle, diğer insanların ortak hakkını dışlayan bir şeye katılmıştır: çünkü bu emek, emekçinin tartışmasız mülkiyeti olduğundan, ondan

başka hiç kimse bu konuda hak iddiasında bulunamaz.” (Locke, 5: 27; 2004: XIV/168, IV/23).

Yukarıda ifade edilenler doğrultusunda kişinin ilk mülkiyeti kendinin sahibi olma hakkı (self-ownership) bağlamında kurulmaktadır ve diğer doğal haklar bu temel hakkın üzerine kurulmaktadır. Nozick de bu noktadan hareket etmiş fakat bu görüş üzerinde önemli tadilatlarla da bulunmayı ihmal etmemiştir. Bu hakkı sınırlandıran Locke’un aksine düşünür bu hak üzerinde tam ve kişinin kendi aleyhine olabilecek eylemlerini de içerisine alan ve kişinin her türlü davranışı hususunda da bütün bir tasarrufunun olduğunu, dışlayıcı eylemleri kabul ederek kullanım hakkını genişleten bir içerik kazandırmıştır. Bunun anlamı Nozick’e göre mantıksız bir şekilde kısıtlanan kişinin bedeni dâhil tüm mülkü üzerinde olumsuz tüm tasarruflarını da kişinin kendisine teslim etmiş ve bir sözleşmeyle bu yönde bir eylem tipini yerine getirmek üzerine bir başkasının da görevlendirebileceğine yönelik yorumda bulunmuştur. Söz gelimi iki tarafta razıysa kişiler kendilerini köle efendi ilişkisi içerisine dâhil edebilir. Anlatılan bu husus etik sağduyu göz önüne alındığında makul gibi görünmese de kişilerin her türlü eylemlerinde sadece kendi kararlarına uymalarını garanti eden herhangi bir hak devri, feragat ya da bir vaz geçiş olarak değerlendirildiğinde filozofa göre bu yorum daha tutarlı görünmektedir. Bununla birlikte Kant’ın etkisi ile insanın amaçlar varlığı olduğu ve onun hiçbir şey uğruna araçsallaştırılmayacağı iddia edilmektedir. Toplumsal, ekonomik ya da siyasal tüm kolektif kurumlardan önce birey ve hakları vardır. Buradan hareketle birey haklarının önceliği ve dokunulmazlığı ile belirginleştiği söylenebilir (Hasnas, 2005:122-123; Kymlicka, 2004:150). Başlangıç durumu, bu hakların neler olduğu, mahiyeti, başkalarına bildirilmesi, kullanılması ve korunması gibi üzerinde hemfikir olunan değer yargılarının ve politik normatif yasaların mümkün olup olmadığını tartışmanın olanağını sağlamaktadır. Tekrar ifade edilirse doğal durumun nitelikleri pek çok kritik politik kurumun meşru nedeni olması nedeniyle ayrıntılı olarak irdelenmeyi hak etmektedir.

Doğal durumda temel ve doğurgan bir hak olarak görülebilecek bu haktan diğer haklar türetilmektedir. Çalışma boyunca da ifade edildiği gibi şeyleri adil bir şekilde kazanan kimse bunlar üzerinde tam ve mutlak bir hakka sahip olmaktadır. Bu hakkın sınırları, nereye kadar devam ettirileceği ve dahası nasıl korunacağı benzer argümantasyon silsilesi içerisinde dizayn edilmektedir. Nozick’e göre kişilerin hakkı klasik liberal anlayışta olduğu gibi diğer kişilerin haklarının başladığı yere kadar uzanır ve bunun ötesi bir hak ihlali olacağı için kesinlikle kabul edilemez. Kişinin hakları hem kendisinin neler yapabileceğini belirlerken hem de başkalarının davranışlarının sınırlarını belirleyen bireylerin istemlerinin dışında aşılamayacak bir duvar ya da bir çit görevi görmektedirler. Bunun yanı sıra bu sınırın aşılması durumunda neler olacağı özellikle doğa durumunda bir hayli tartışmalıdır. Tartışmanın yönü, içeriği, devlete geçilip geçilmeyeceği ya da böyle bir

geçiş olacaksa hangi ölçütler çerçevesinde ve daha önemlisi hangi haklara ne derecede sahip olunacağı gibi teknik ve profesyonel meseleler etrafında belirlenmektedir.

Nozick bu hakları klasik liberal düşünceden hareketle öne sürmekle birlikte bu hakları bir anda ve bir sözleşme ile bırakmak ya da devretmek istememektedir. Çünkü doğa durumunda kişiler bireysel faydalarını sonuna kadar takip edecek rasyonel bir yapıya, aldatma, hak ihlali gibi durumlar karşılaştığında ise yargılamaya ilişkin gerekli her türlü eylemi yerine getirme konusunda mutlak bir güce sahiptir. Bireyler toplum öncesinde sahip oldukları bu haklarla iş birliğine rıza gösterirler. Bu bağlamda toplumsal hayatta hakların durumu konusunda ahlaki yan sınırlamalar olarak adlandırdığı belirli prensiplere ihtiyaç duymaktadır. Ahlaki yan sınırlamalar yalnızca insan olmak bakımından kişilerin biricikliğini, hakları söz konusu olduğunda dokunulmazlıklarını ve kötü muameleye uğratılamayacakları bir sınır (border) haklar bütünüdür (Nozick, 2000: 65). Burada Kant'ın görüşlerinin etkisi açıkça görülmektedir. Bir amaçlar varlığı olarak insanın onurlu bir varlık oluşuna dair güçlü vurgu Nozick'in felsefesinde şu şekilde belirginleşmektedir: "Eyleme getirilen yan sınırlamalar temelde Kantçı ilkeyi yansıtmaktadır. Bu ilkeye göre, bireyler sadece araç değil aynı zamanda amaçlılar. Rızaları olmadan başka amaçların gerçekleştirilmesi için kurban edilemezler ya da kullanılamazlar. Bireyler dokunulmazdır" (Nozick, 2000: 64). Bu görüş ile Nozick her bir bireyin yeteneklerinin, sosyal ve ekonomik konumunun gözetilmesi gibi hipotetik bir ilişkinin kapılarını kapatmak istemektedir. Aynı zamanda bu ilke ile herhangi bir bireyin bir diğeri için feda edilemeyeceğine özellikle işaret edilmiştir. Nozick'in standartlarını belirlediği ve ahlaki yan sınırlamalar olarak adlandırdığı pek mühim bu hususun detaylarından söz etmek gerekmektedir. İlkeyi yinelemek gerekirse, insanlar onurlu ve haksızlığa uğramayı hak etmeyen ve daha özelde kendi başlarına bir amaçlar varlığı olan kimseler oldukları için başka hedefler ya da işler uğruna araç olarak kullanılamazlar. (Nozick, 2000: 67). Kantçı bir ilkeye dayanan bu ilkenin doğal durumda uygulanabilmesi ne kadar mümkündür tartışmanın önemli ayağını burası oluşturmaktadır. Çünkü bu kuralın uygulanması, hakların korunması ve sürdürülmesi sırasında sağlanan başarı ve istikrar esasına bakılırsa devlete geçişin gerekliliğini ısrarla gündeme getirecektir.

Bu genel ifadelerin ardından devlete geçişin nasıl sağlanacağı üzerine konuşmak gerekmektedir. Burada haklarla donatılmış bireyin haklarının adil bir şekilde nasıl kısıtlanacağı gösterilmelidir. Kişiler kendi haklarını korumak bakımından güçlü olsalar da çeşitli nedenlerle karşılıklı çatışma içerisine girmek istemeyeceklerdir. Çünkü görece güçsüz olarak görülen bireyler haklarını kullanmak için başka kimselerle birlik olabilir hatta hileye başvurabilirler. Bu nedenle hem güçsüz hem de güçlü kimseler tam bir rahatlık/huzur halinde

değildirler. Bunun yanı sıra kişiler kendilerine saldıran, haklarını ihlal edenlere karşı misilleme, ceza verme hakkını öfkeleri nedeniyle ölçülü bir şekilde kullanamayabilir, şiddetin ölçüsünü kaçırabilirler. Nozick bu hususu şöyle açıklamaktadır: "Gördükleri zarar veya ziyanın miktarını olduğundan fazla hesap edecekler ve öfkeleri yüzünden diğerlerini gereğinden fazla cezalandırmaya ya da aşırı miktarda bedel tazmin etmeye teşebbüs edeceklerdir." (Nozick, 2000: 41). Bu kısa ama öz bilgilerden sonra Nozick'in akıl yürütmelerinden söz etmek gerekmektedir. Bu doğrultuda eleştirilerin hedefinde olan belirli görüşler de belirginleşecek ve daha sağlıklı yorumlarda bulunmanın olanağı yaratılmış olacaktır. İlk Nozick'in temel kaygısının bireylerin haklarının korunması olduğu açıktır. Ona göre bireyler birbirinden ayrı rasyonel varlıklar olarak kendi hayat planlarını yapmak ve başkalarının haklarını ihlal etmedikleri sürece bu planlarını özgür bir şekilde uygulama hakkına sahiptirler. Ayrıca bireylerin sosyal bir bütün uğruna kendi iyiliklerinden vazgeçmelerini gerektirecek makul ya da meşru bir gerekçe de bulunmamaktadır. Daha açık ifade edilirse daha fazla sayıda insanın mutluluğu, her bir bireyin iyiliği ve daha özelde dezavantajlı olanların yararı gibi çeşitli nedenlerle herhangi bir güç, hedef veya arzu bu hakları sınırlandırma yetkisine sahip değildir (Nozick, 2000: 66). Bu nedenle Nozick, bireylerin bu haklarını koruma, haklarını ihlal etmek isteyenleri engelleme, bir ihlal gerçekleştiyse yargılama, haklarını tazmin etme, cezalandırma gibi çeşitli ve geniş bir zemine yayılan haklara sahip olduğuna ısrarla işaret etmektedir. Fakat bireylerin bir kişiye ya da bir gruba karşı yalnız başlarına haklarını koruma konusunda problem yaşayacağını düşündüğünden doğal olarak yakınları, arkadaşları ya da kuracakları birlikler yoluyla bu haklarını daha etkin bir şekilde kullanabilecekleri bir davranış ağı içerisine gireceklerini ileri sürmektedir (Nozick, 2000: 39). Varsayımlarını burada bırakmayan Nozick bu hakları korumak adına çeşitli görece daha profesyonel özel şirketlerin kurulabileceğine, bu ve benzeri şirketlerin varlığına işaret etmiş ve kişilerin de haklarını daha etkili kullanmak, daha güvenli hissetmek ve çeşitli diğer refaha, hak arayışına dayalı eylemlerini verimli şekilde gerçekleştirmek adına bu tür oluşumlara ilgilerinin olacağını ileri sürmektedir (Lemieux, 1994: 70). Bu olgu farklı şirketlerin oluşumuna hatta rekabetine neden olabilecektir. Bu rekabet kimi zaman tekelleşmeye bundan daha fazla olarak uzlaş, çeşitli ortak yapılar oluşturmaya yöneltebilir. Bunun nedeni olarak Nozick, hakların orijinal sahipleri olarak bireylerin haklarının çiğnenmesi durumunda misilleme haklarını nasıl kullanacağı noktasını göstermektedir. Kişilerin misilleme de bulunmaya devam edemeyeceğini çünkü karşı misillemeleri tetikleyebileceğinden koruma şirketlerinin zarar görmemek adına uzlaşmayı tercih edebileceklerini öne sürmektedir. Ayrıca karşı misillemeye bulunan kimsenin aynı koruma şirketinin müşterisi olabileceği olasılığını değerlendirmesi içerisinde bulunduran

Nozick, şirketlerin bu gibi durumlarda müşterilerinin güvenliğini sağlamayı istemeyeceğini ve hatta dış nedenlerle sürdüremeyeceğini ya da hak ihlalini engellemeye yönelik bir işlemde bulunmayacağını varsaymıştır. Bu bağlamda onun iddiasına göre görünmez bir el bu süreci özel mülkleme hakkı da dahil bir şirkete devretmeye ve nihayet bu şirketlerin de tam bir uzlaşma ve daha önemlisi çeşitli kaos durumlarının yaşanmaması ve aksine düzenli bir işleyişin sağlanabilmesi adına birleşmeye ve hatta işini daha iyi yapabilen tek bir şirketin ortaya çıkmasına kadar devam eden bir sürece neden olacaktır (Nozick, 2000: 43-46). Nozick için olayların bu şekilde gelişmesi olağandır. Aksi durum aynı şirkete bağlı kişilerin çatışması, paranoyak ve çeşitli sorunlara sahip bireylerin var olması gibi istenmeyen durumlara neden olacaktır. Özetle Nozick haklarını koruma konusunda sıkıntı yaşayan bazı bireylerin bu hakları özel bir koruma şirketi aracılığıyla sağladığı bunun aksine bu durumu kendi yöntemleriyle bağımsız bir şekilde çözmek isteyen kişilerin bulunduğu ve diğer bir olasılıkla belirli kimselerin belirli haklarını bir şirkete başka bir grubun ise farklı bir koruma şirketine bıraktığı bir sosyal ortamın pek çok soruna neden olacağını ve 'görünmez el'in tek bir şirkete hakları toplamak için bir eğilim yaratacağını düşünmektedir (Nozick, 2000: 160).

Kendi başına değerlendirildiğinde Nozick'in argümantasyonu makul, işlevsel ve olağan görünmektedir. Ancak detaylarıyla değerlendirildiğinde ciddi sorunlar fark edilir. Soru şu ki, bugünün dünyasında, herhangi bir mülkiyet unsurunun ilk edinimine kadar geriye götürülmesi mümkün görünmemektedir. Herhangi birisi bir şey üzerinde böyle bir hak iddiasında bulunduğu Nozick'in kastettiği bir edinim biçiminden söz etmemektedir. Bu görüş karmaşık ilişkiler, insanlığın ortak tarihi düşünüldüğünde bir anda işlevselliğini yitirecektir. Cohen (1995), tarihsel adaletsizlikler çözülmediği sürece, Nozick'in sağ ve asgari devlet konusundaki tüm pozisyonunun neredeyse geçersiz hale geldiğini iddia etmektedir. Belirtildiği gibi, tarihsel adaletsizlik mülkiyet haklarını ihlal etmektedir. Mülkiyet haklarının kapalı kalmasına izin verilirse, bu tür hakların daha fazla ihlal edilmesine - örneğin vergilendirme yoluyla - ahlaki bir itiraz artık sunulamaz. Minimal devlet, haklı gösterilebilecek en kapsamlı devlet olmaktan çıkar, o zaman Rawlsçu bir refah devleti veya Hobbesçu Leviathan ahlaki olarak haklı kılınır.

Hakların transfer edilmesinde adalete yöneltilen bir başka eleştiri de bunun Nozick tarafından sistematik bir şekilde tasvir edilmemiş olması üzerinden kurulmuştur. Zenginliğin veya mülk birikiminin, özgürlüğü ifade edebilecek veya tezahür ettirebilecek gücün kazanılmasına yol açtığı söylenir. Bu, özgürlüğü fiilen kısıtlayan şeyin sosyalizm değil, kapitalizm olduğu anlamına gelir. Goldsmith (2006), eleştirmenlerin, kapitalizmin emek sömürsüne yol açacağını ve servet edinmeyi daha da adaletsiz hale getireceğini eklediğini belirtir. Örneğin toplumda zenginlerin fakirlerden daha

çok söyleyecek sözü vardır. Bu, zenginlikleri sayesinde yoksulları kontrol etmek için pazarlık gücü elde ettikleri anlamına gelir.

Cohen'e (1995) göre, eğer mülk sahiplerinin mevcut dağılımı haksız edinimlerin sonucu ise, o zaman işlem adil olsaydı ortaya çıkacak olan bir dağılımın gerçekleştirilmesi gerekirdi. Bu fikri kanıtlamanın en basit yolu, eğer A haksız yere X'i B'den alırsa o zaman A (gerekirse) X'i B'ye iade etmek zorunda kalabilir. Fikir daha kesin hale getirilebilir: A'nın meşru olmayan bir şekilde kaybetmiş oldukları şeyler aynı ölçüde B'nin kendisinden tazmin edilebilirse düzeltme tamamlanmıştır denilebilir. Kaldı ki, A'nın düzeltme amacıyla yapmış olduğu eylemler göz önüne alındığında, B'nin daha kötü durumda olmaması sağlanmışsa, B herhangi bir haksızlığa uğratılmadığı ve dolayısıyla daha kötü bir duruma düşürülmediği için bu durum bir adaletsizlik olarak görülemeyecektir.

Sorulması gereken bir diğer önemli soru da bu adaletsizlikleri düzeltmeye karar verirken ne kadar geriye gitmemiz gerektiğidir. Mevcut mülk dağılımının haksız edinimin bir sonucu olması durumunda, işlem adil olsaydı ortaya çıkacak olan bir dağılımın düzeltilmesi gerektiği söylenebilir. Fakat Nozick'in kendisinin de fark etmiş olduğu gibi (1974: 231), "günahlarımızın cezası olarak sosyalizmi getirmek çok ileri gitmek olsa da geçmişteki adaletsizlikler o kadar büyük olabilir ki kısa vadede onları düzeltmek için daha kapsamlı bir devleti gerekli kılabilir." Cowen (2002), bu soruya yönelik bir girişimde bulunur ve çeşitli örnekler üzerinden bu konularda açıklamalarda bulunur. Örneğin, Hopilerin topraklarının Navajo tarafından onlardan çalındığını iddiasını değerlendirir. Birleşik Devletler hükümeti toprakları Navajolara iade ederse, bazı Navajo mülklerini de Hopilere iade etmeli midir? Aynı şekilde, komünizm sonrası ve geçiş ekonomilerinde, bazı Navajo mülklerini de Hopi'ye iade etmek gerekir mi? Bu örnekte olduğu gibi ilgili girift sorular tarihsel olarak karar verilemeyecek bir şekilde sonsuza kadar sürdürülebilir. Bu nedenle Cowen'in ve aynı kanıda olan düşünürlerin yukarıda anılan soruları Nozick'in yanıtlamakta güçlük çektiği politik meseleler arasında yer alır.

Tazminat İlkesi

Nozick, hem siyaset pratiğinin hem de siyaset felsefesinin ana gündemini oluşturan problemlerinden biri olan devletin meşruluğu üzerinden bireylerin haklarının mahiyetini, sınırlarını ya da bu hakları onun adına kullanabilecek bir gücün varlığını incelemek istemektedir. Bu soruşturma anlaşılacağı gibi ahlaki bir yönü de olan çetrefilli bir mevzudur. Bu geçişin ani, hakların gönül rızası ile sağlanmadığı ve hatta önemli bir gerekçe göstermeden yapılmasının ahlaki bir temeli bulunmamaktadır. Bu hususun farkında olan Nozick bireylerin haklarını kendi rızaları ile belirli bir süreç içerisinde bıraktıkları ve bu vazgeçişini yine bireylerin başkaca haklarına dayandırmak suretiyle ahlaki sınırlamalar çerçevesinde yönetmek istemektedir. İşte

bu doğrultuda devlet kurumuna dair bir varsayımda henüz bulunmadığı ve çeşitli özelliklere sahip koruma şirketlerinin bulunduğu bir anın varsayımı içerisinde Nozick'in hakların ahlaki bir sorun oluşturmadan nasıl kısıtlanması gerektiğini bulma gayreti içerisinde olduğu görülmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi haklar ve gelişimi düşünüldüğünde bireylere sıkı sıkıya bağlı olan pek çok hak yalnızca iki neden öne sürülmek suretiyle sınırlandırılabilir ya da kişilerin özgürlüklerinden vazgeçmesi meşru bir şekilde yerine getirilebilir. Bunlar ya kişilerin kendi gönül rızalarıyla bu haklarını bırakmaları ya da herhangi bir başkasının haklarını ihlal etmeleri yoluyla gerçekleşebilir. Fakat Nozick'in varsayımları bu iki meşru yolu ihlal etmeden eğer doğru bir ifade olarak görülürse bu hakların etrafından dolaşarak makul bir zeminde yeni olanaklar oluşturmak istemektedir. Bu nedenle onların yararlarını, haklarını daha etkin kullanmalarını gerekçe göstererek minimal bir devlete kadar varan siyasi manevraları kurgulamıştır. Süreci daha önce ana hatlarıyla açıkladığımız için burada bu geçişi makul bir zemine taşıyan ilkelerden söz edeceğiz.

Nozick, doğa durumunda çeşitli özel haklara sahip bireylerin görece daha güvenilir, haklarını daha etkin bir şekilde kullanabildikleri ve koruma şirketlerinin varlığının da böyle bir anın işareti olarak gösterdiği bir zaman aralığından söz etmektedir. Henüz bir devlet mekanizması olarak görülemeyecek bu yapılar bağımsızların da var olduğu bir anda kurulmuşlardır. Basit bir akıl yürütmeye bulunan herhangi birisi bile doğa durumunda geniş haklara ve özgürlük alanına sahip bireylerden istisnasız herkesin bu şekilde bir eylemde bulunmayacağını en açık ihtimalle belirli haklı nedenler gösterilmeden razı olmayacağını tahmin edebilir. O halde kendi haklarını hiçbir şirkete devretmeyen kimselerin çeşitli hakları ve özellikle misilleme hakkı nasıl düzenlenecektir. Her bireyin bir koruma şirketine bağlı olduğu ama tek bir hâkim şirketin olmadığı pek çok şirketin birlikte var olabileceği durumlarda bile bir şirketin sınırlayıcı istekleri meşru ya da ahlaki görülmezken tek başına hareket eden bireylerin var olduğu bir durumda işler daha güç bir hal alacaktır. Bu bağlamda serbest piyasa sisteminin hatta görece anarşist bir durumun minimal devlet gibi belirli yetkilerle donatılmış bir kuruma kıyasla daha olumsuz yönleriyle göstermek gerekmektedir. Bu güç/zor durumdan çıkabilmek için Nozick devlet öncesi dönemin kusurlu yanlarını ve devlet eliyle üstesinden gelinecek üç temel varsayımda bulunmaktadır (Nozick, 2000: 40). Bu varsayımların temel tezleri "prosedürel haklar", "tazminat" ve "riskli eylemler" gibi belirli açıklamalara dayanmaktadır. Bu çalışmanın temel araştırma konusu tazminat ilkesi (principle of compensation) olduğu için ağırlıklı olarak bu ilke üzerinde değerlendirmede bulunacağız. Ancak tazminat ilkesinin riskli eylemler görüşü ile doğrudan bağlantısı olduğu için mutlaka bu hususa da değinilmesi gerekmektedir (Nozick, 2000: 113-114). Hatta tazminat ilkesinin neden öne sürüldüğünün anlaşılması için

öncelikle filozofun riskli eylemlere yönelik açıklamaları anlatılmalıdır.

Nozick riskli eylemler kavramı ile başkalarına zarar verme ihtimali bulunan eylemlerden bahsetmektedir. Burada kuramın içeriği belirlenirken nelerin riskli eylemler olarak seçileceği çok önemlidir. Çünkü "riskli eylemler" açıklaması belirsiz bırakılmış ve neredeyse kişilerin pek çok eylemi bu kategori içerisinde değerlendirilebilecek şekilde anlam alanı geniş tutulmuştur. Ayrıca riskli eylemler olarak görülmüş olsa bile kişilerin çeşitli eylemlerinin yasaklanması ahlaki yan sınırlandırma, özgürlükler düşünüldüğünde kabul edilmesi mümkün görünmeyen davranışlardır. Minimal bir devletten yana olan Nozick bireylerin davranışlarını o halde nasıl yasaklamayı istemektedir. Bu hususta düşünürün tazminat ilkesiyle ahlaki bir meşruluk sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Görüşün detaylarını verdikten sonra bu tartışmaya döneceğimizi belirtmemiz gerekmektedir (Nozick, 1964: 27).

Nozick riskli eylemleri belirlemek için felsefi bir temel kurmamıştır. Bunun yanı sıra görece daha riskli ya da daha az riskli gibi eylemleri karakterize edecek bir işlemle de ilgilenmemiştir. Kimi felsefi teorilerde görüldüğü gibi niceliksel ya da başka diğerlerinde olduğu gibi niteliksel bir tasnife ya da bir cetvele dayandırmamış bu konuyu felsefi alandan öte politik bir mesele olarak değerlendirmiştir. Bu tür sorunların siyaset pratiği içerisinde çözüleceğini düşünen Nozick, kişileri dezavantajlı duruma düşürmeden ilgili sorunların nasıl çözülebileceğini tasarlamaktadır. Onun bu tutumu bir tür pozitivist bir denemenin daha güç ve daha sığ bir düşüncenin ürünü olacağını bilmesinden de kaynaklanabilir. Fakat riskli eylemleri kısıtlama hakkı tanınmış olsa da doğrudan buna izin verilmesi geniş haklarla donatılmış bireylerin hiçbir haklı gerekçe sunulmadan bazı haklarının elinden alınması olacaktır ki, bu da baştan beri savunulan görüşlerle çelişkiye düşmek anlamına gelecektir. Tazminat ilkesi de işte tam da burada belirli bir karşılık ile yasaklanan eyleminden dolayı kişilerin kaçırıldığı avantajın yasaklayan tarafından ödenmesi yoluyla tolere edilmesidir. Bir nevi bu işlemle ihlal olarak görülebilecek bu eylem haklı bir zemine taşınmış olacaktır (Nozick, 2000: 121).

Tazminat ilkesinin sınırlarını çizmek gerekirse, herhangi bir sıradan eylem onu yerine getiren kimsenin fiziksel, sosyal ya da çeşitli diğer kısıtlayıcı nedenlerle sıradan bir eylemi risk oluşturabilecek davranışını kısıtlayabiliriz. Sara hastası bir kimse sıradan bir davranış olan araç kullanmaktan belirli ölçülerde belirlenmiş bir tazminat ile uzaklaştırılabilir. Araç kullanırken geçirebilecek bir sara nöbeti buna gerekçe olarak gösterilecektir. Bir kimse ya da bir kurum bu eylemi yasaklanan kişinin daha kötü duruma düşmeyeceğini garanti edecek şekilde "tam tazminat" adı verilen bir karşılık gözeterek, bu örnek için konuşacak olursak aracını kullanamayan kişinin taksit ve diğer ulaşım ücretlerini karşılayacak düzeyde tatmin edici bir ücret ödemelidir. Nozick'in yazılarında vermiş

olduğu örneklerden hem olayları nasıl değerlendireceğimizi daha sağlıklı kavrayabilir hem de detaylı bir incelemeye vakıf olabiliriz (Nozick, 2000: 119).

Tazminat ilkesinin iki türlü uygulanmasından hareketle herhangi bir hak ihlali olmadığı halde yine de başkalarının iyiliği gibi çeşitli mazeretlerle bir eylemin engellenmesine yönelik uygulamaya dahil edilmiş olduğunu belirtmek gerekir. Yoksa doğal durumda insanlar haklarını ihlal eden kimseleri cezalandırma veya tazminat isteme hakkına sahiptirler (Nozick, 2000: 39-40). Burada ahlaki sınırlamaları ihlal etmiş bir kimse söz konusu olduğundan bir sorun bulunmamaktadır. Fakat bir kimsenin herhangi bir hak ihlalinde bulunmamasına rağmen belirli eylemlerin sınırlandırılmasının ahlaki bir meşru zemininin sağlanıp sağlanamayacağı sorusunda önemli problemler belirlemekte ve şiddetli tartışmalar cereyan etmektedir. Çünkü Nozick'in şu ifadesinden de anlaşılacağı gibi bireylerin haklara sahip olmak ve bu hakları kullanmak bakımından geniş yetkileri vardır: "Herkes kendini bilinmeyen veya güvenilir olmayan yöntemlere karşı koruyabilir veya bu tür yöntemleri kendisine karşı kullanan veya kullanmaya teşebbüs edenleri cezalandırabilir." (Nozick, 2000: 152). Nozick'in bu yöndeki açıklamalarının görece bir belirsizlik taşıması nedeniyle keyfi uygulamaların ortaya çıkabileceği ve bu gerekçenin yalnızca minimal devletler için değil her türden devlet biçimi için benzer riskleri taşıdığı göz önüne alınmalıdır.

Tazminat ilkesi ile yalnızca yüksek riskli eylemlerin ve yasaklanmadığında büyük bir dezavantaj oluşturacak eylemlerin kısıtlanacağını söylemeliyiz. Fakat Nozick'in ne tür eylemlerin yüksek riskli eylemler nelerin bu kategori içerisinde olmadığı yönünde net bir açıklamasının olmadığını tekrar hatırlatmakta fayda vardır. Filozofun bu güç durumun üstesinden gelebilmek adına bir girişimde bulunmadığı süreci yalnızca rasyonel bireylerin fayda-zarar analizlerine bırakmış olduğu izlenimi vermektedir. Rawls'a yakın bir argümanla makul herkesin aynı akıl yürütme biçiminde karar alacağına güvenmektedir. Onun bu hususla ilgili düşünceleri şöyledir: "Eğer herhangi bir yasaklama sonucu insanların artan güvenliği, yasaklama getirilen kişilerin dezavantajlarından daha az menfaat getiriyorsa, o zaman potansiyel yasakçılar yeterince büyük miktarda tazminat ödemesi yapamayacaklar ya da yapmak istemeyeceklerdir." (Nozick, 2000: 122-123).

Tazminat ilkesi etrafında yasaklamalarının artması, keyfileşmesi ve daha önemlisi özgürlüklerin hiçe sayılması konusunda bu durumun "hiç de karlı olmayan" böyle bir ilişkiye ya da mübadeleye hiç kimsenin girmeyeceğini öne sürdüğü argümanı etrafında yanıt vermektedir (Nozick, 2000: 122-123). Bu cevap gerçekleşmesi daha mümkün bir davranış tipi olarak görünmekle birlikte bu iddianın aksine eylemde bulunabilecek kimselerin hiçbir zaman olmayacağını

garanti edemez. Hatta bu itirazı genişleten Anarko kapitalistler'e göre Nozick'in önerdiği bu sistem hem bireylerin hem çeşitli koruma şirketlerinin hem de devletlerin özgürlükleri kısıtlamak ve haklarını ihlal etmek adına hızlı ve kolay bir şekilde kullanabilecekleri bir argümana dönüşme tehdidini özünde hep taşımaktadır. Ayrıca bu düşünürler grubu bu varsayımın en kaba ifadeyle tiranlığın da içerisinde olduğu her türlü yönetim biçiminin ahlaki ya da meşru olmayan eyleminin gerekçesi olabilecek şekilde keyfi ve temelsiz bir şekilde sunulmuş olduğunu düşünmektedir.

Tazminat ilkesi Nozick'in teorisinde usulü haklarla birlikte organize edilmiştir. Başka deyişle bu iki ilke kişilerin haklarını bırakmalarını sağlayabilecek iki etmendir. Doğal durumda cezalandırma, yargılama ve misilleme yapma hakkına sahip bireylerin bu işlemleri yerine getirirken adil davranacakları konusunda her zaman mutlak bir garanti verilemez. Bu kimseler durumu kritik etmek, olguları değerlendirmek ve her bir duruma uygun hukuki prosedürü seçmek ve uygulamak konusunda standardı sağlamak bakımından başarılı olamayabilir. Benzer durum çeşitli farklı özelliklere sahip koruma şirketleri için de geçerlidir. Koruma şirketlerinin mücadelesine dönüşebilecek bir süreç adil yargılama sürecini sekteye uğratabilecektir. Bu nedenle anlayamayan ya da bu konuda muhalefete düşen koruma şirketleri bir başka yargılama sistemi üzerinde genellikle hem fikir olurlar. Böylece çoğulcu bir yapı görünümü olsa da bağımsız yargılama hakkına sahip ama tek bir federal yargı biçiminin olduğu bir duruma geçiş yaparlar. Dikkat edilirse işin doğal akışı içerisinde koruyucu birimlerin dışında egemen bir koruyucu yapı oluşmuş ve nihayet kapsayıcı ve üst bir adalet birimi ile minimal devletle koruyucu şirketlerin olduğu siyasi ortam arasında bir yerde duran ultra minimal devlet yapısı oluşmuştur. Fakat hala minimal devletin şartları oluşmamıştır. Çünkü halen bağımsız kimseler olabilir ve bunlar haklarını kendi inisiyatifleri ile kullanmaktadırlar. Ayrıca bu egemen birim sınırlı bir coğrafi bir bölge için ve üstünlüğünü kabul eden koruma şirketleri sınırı içerisinde geçerlilik kazanabilmiştir (Nozick, 1974, 151-152).

Nozick'e Yöneltilen Bazı Eleştiriler

Nozick minimal devlet anlayışı ve bu görüşün zengin içeriği ile siyaset felsefesine ve liberal düşünceye yeni bir soluk getirmiş olmakla birlikte tepkileri de kendi üzerine çekmeyi başarabilmiştir. Düşünür hem refah devleti anlayışını savunanlar hem de radikal liberal görüş içerisinde yer alan isimler tarafından şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır. Radikal kanatta yer alan anarko kapitalist Murray Rothbard, Nozick'in belirli sonuçlara çok basit bir şekilde üzerinde fazla düşünmeden ulaştığını, farklı sonuçlara neden olabilecek ya da iddia ettiği sonuçlara ulaşmayacak argümanları ise minimal bir devletin varlığında nihayete ulaştırdığını iddia etmektedir. Liberteryen düşüncenin önemli isimlerinden birisi olan filozofu Kantçı bir sezgici olarak düşünen Rothbard, onun hakları basit, temelsiz

bir duygusal sezgi olarak tasarımı olduğunu ileri sürmektedir (Rothbard, 1998: 252). Mesela Nozick'in hep bir süreç içerisinde anlattığı politik oluşumlar mutlaka filozofun tasvir ettiği şekilde ilerlemek zorunda değildir. Tüm davranışları tek olası eylem örgüsü içerisinde değerlendirmek hatalı bir akıl yürütme biçimi olarak görünmektedir. Söz gelimi koruma şirketlerinin bir koruma birimi altında ve daha ötesi ortak kurallar belirlemek adına üst bir hukuk sistemi içerisinde birleşmesi biricik seçenek değildir. Serbest piyasa içerisinde çeşitli yargılamaları yerine getirebilecek bağımsız kurumlar ya da arabulucu birimler bulunabilir. Thomas Nagel'in sadece bu görüşü eleştirmeye ayırdığı müstakil bir çalışması bulunmaktadır. Nagel, *Temelsiz Liberteryenizm* adlı yazısında Nozick'in hiçbir felsefi/teorik zemin ya da mantıksal argüman sunmadan, önemli ve gerekli bu işlemi atlayarak doğrudan belirli sonuçlara ulaştığını ileri sürmüş ve öncelikle bu görüşün hiçbir rasyonel temelini olmaması nedeniyle eleştirmektedir. Filozofa göre Nozick'in en azından doğrudan bir sonuç bildiren "bireyin hakları vardır" cümlesinden öte şeyler söylemesi gerektiğine işaret etmektedir (Nagel, 1981).

Nozick'in teorisini içeriği hesaba katılmadan yapılan bu eleştiriler dışında yine söz geçen bu isimler ve diğer bazı düşünürler bazı tezleri ya da tespitleri konusunda da eleştirmiştir. Eleştiriler genellikle filozofun "görünmez el teorisi" olarak adlandırdığı ve devlete geçişi bir anda insan eliyle veya yapay bir şekilde değil de gelişen çeşitli durumlar, olgular ve bir çeşit evrim bağlamında ele aldığı ve görüşün en can alıcı kısmı olan varsayımları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Roy Childs ve Rothbard bu sürecin hiç de öyle "görünmez bir el" ile değil de bilinçli bir şekilde hatta sert ve keskin geçişlerle kurulduğunu iddia ederler. Bu iddianın merkezi argümanı Nozick'in sınırlı haklara sahip olsa da bir devlet kurmak amacını gizlemek için böyle bir teori öne sürmüş olduğudur. Nozick'in anarşist serbest piyasa görüşünden minimal devlete temelsiz, neden ve sonuçların tam olarak kurgulanmadığı argümanlarla ilerlediği düşünülmektedir (Rothbard, 1998: 250-252; Child, 1977: 24).

Nozick'in, doğa durumunu eşitlik, özgürlük ve çeşitli haklar bakımından Lockeçu ilkelerin sıkı bir takipçisi olarak ve özellikle emek kavramı ile ilişkisi bağlamında açıkladığı bilinmektedir. Bu hususta bir sorun olmamakla birlikte yorumcuların ortak kanısı düşünürün bir teorik temelden kaçınarak doğrudan olgulara yönelik açıklamalarda bulunduğu şeklindedir. Yine burada asıl önemli tartışma ise hakların devredilmesi, özel koruma şirketlerinin oluşumu ve tekelleşmesine kadar giden süreç üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu konuda radikal kanatta yer alan pek çok ekonomist, siyaset bilimci ve filozof içerisinde bulunmuş olduğu disiplin açısından çeşitli eleştirilerde bulunmaktadır. Örneğin serbest piyasa içerisinde irili ufaklı pek çok şirketin birlikte bulunduğunu ve bulunabileceğini düşünen Narveson, koruma hizmeti bakımından küçük şirketlere neredeyse hiçbir şans

tanımadığı için Nozick'i eleştirmekte ve bu hususta ikna edecek seviyede açıklamalarda bulunmadığına işaret etmektedir (Narveson, 2003: 10-11). Bu konuda Narveson'la hemfikir olan Rothbard ayrıca hem şirketlerin hem de bireylerin tutumları incelendiğinde bu görüşte önemli sorunların olduğunu belirtmektedir. Ona göre, söz konusu olan bireyler olduğunda aynı coğrafi bölgede bulunan kimselerin bir birlik oluşturmak adına aynı şirketin altında toplanmak gibi mutlak bir tutumlarının olması hatalı bir çıkarımdır. Benzer hatalı tahlil şirketlerin rekabet etmeyi hatta çatışmayı göze alarak tekel olmaya çalışacaklarına dair argümanda görülmektedir (Rothbard, 1996: 55). Bu argümanın aksinin gerçekleşme olasılığını değerlendiren Rothbard'a göre sürekli bir çatışmaya dönüşebilecek bu durumu müşterilerini kaybetme pahasına şirketler kabul etmeyecek ve uzlaşmayı tercih edebileceklerdir. Bu piyasalar içerisinde yer eden arabuluculuk faaliyetlerinin ve özel mahkemelerin işlemlerinin bu olası uzlaşma ortamının oluşması ve sürdürülmesinde etkin bir rol oynayacağını düşünülmektedir (Rothbard, 1998: 234). Ardından bu analizlerle bağlantılı olarak daha üst ve yetkili bir yargı sistemi altında birleşmek gibi zorunlu tek bir uygulamanın olamayacağını, bu kamusal işlevleri yerine getirebilecek birden fazla kurumun olabileceğini ve nihayet özel hukuk sistemlerinin de var olabileceği başka bir politik senaryonun gerçekleşebileceğini ileri sürmektedir (Benson, 1990).

Nozick'in siyaset kuramının diğerleri kadar eleştiri alan bir yönü de prosedürel haklara yönelik değerlendirmeleridir. O, bu konu hakkında net açıklamalarda bulunmamış aynı zamanda bazı argümanları kolaycı bir tutumla devlete geçişin bir yolu olarak kullanmıştır. Genellikle eleştirilerde bu noktada toplanmıştır. Örneğin Davidson prosedürel haklara dayanarak herhangi bir koruma şirketine bağlı olmayan bağımsızların adaleti gerçekleştirmek ya da bu yöndeki davranışlarını kısıtlamanın Nozick'in öne sürdüğü temel prensipler ve ahlaki ilkeler göz önüne alındığında dahi gerçekleşmeyeceğini düşünülmektedir (Davidson, 1977).

Vargas'a göre (2010), yetkilendirme teorisinin en önemli eksikliği, herhangi bir temeli olmayan bir yapı üzerine ilgili görüşlerin kurulmuş olmasıdır. Bu haliyle, yetkilendirme teorisinin pratik değeri varsa bile sınırlıdır. Ayrıca, Nozick'in, satın almada orijinal bir adalet ilkesi sağlamak yerine yalnızca Locke'un mülkiyet teorisine atıfta bulunduğu da hayal kırıklığıyla işaret etmiştir. Çünkü bu tercih, Locke'un mülkiyet teorisinin tüm zayıflıklarını miras alır. Bu iddia özellikle önemlidir, çünkü her türlü mülkiyet hakkının temelini oluşturan edinme/kazanma teorisinin ilk ilkeleri kusurluysa, tüm yetkilendirme teorisi çökebilir.

Nozick'in haklı olarak elde edilen her şeyin adil bir şekilde devredilebileceği konusundaki ısrarı her durumda doğru değildir. Haklı olarak avukatlık, doktorluk veya mühendislik belgesi almış bir kişinin, bu belgeyi başkasına devretmesi doğru değildir. Aynı

şekilde Nozick'in transferin haklılığına dair açıklamaları köleliği bir dereceye kadar haklı çıkarıyor gibi görünür.

Nozick'in genel felsefesi değerlendirildiğinde ise, filozofun çeşitli güçlükleri aşmayı denerken yeni güçlükler yarattığı söylenebilir. "Bireylerin hakları vardır", "bu hakları kullanmak bakımından sınırsız bir yetkiye sahiptirler" ve bireylerin hakları yalnızca başkalarının haklarını ihlal ettiklerinde yasaklanabilir ve dahası cezalandırılabilir" argümanları düşünüldüğünde görüşün temel tezlerinde önemli sorunlar dikkati çekmektedir. Söz gelimi tazminat ilkesi bireylerin başkalarının haklarını ihlal etmemesine rağmen riskli eylemlerini yasaklamaya yönelik bir girişimdir. Fakat riskli bir eylemle karşılaşacağına kanaat getiren bir bireyin bu eylemi kısıtlamaya ya da engellemeye hakkı var mıdır? diye sorulduğunda cevap evet ise tazminat ilkesine gerek olmadığı cevap hayır ise tek bir ihlal koşulu belirtilen bu yasaklamanın tazminatla meşru bir hale kavuşturulamayacağı açıktır (Child, 1977: 26-29). Ayrıca Nozick belirli bir konuda neyin adil ya da kimin haklı olduğunun belirlenemediği durumlarda bir grubun daha özeldir bir şirket altında toplanmış olan kimselerin lehinde karar verirken karşı tarafı güvenli ve standartları belirli prosedürlerle karşılaşacağı ya da daha basit ifade edersek adil yargılama süreci ile ikna edebileceğini düşünmektedir.

Sonuç

Nozick'in bireysel özgürlük ve haklar konusunda öne sürdükleri siyaset felsefesine yeni bir soluk getirmiştir. Tıkanan, belirli dar bir alanda debelenen politik bu görüş Nozick gibi bazı düşünürler çerçevesinde kabuklarını kırabilmiş ve önemli alternatifler yaratmışlardır. Nozick'in ultra minimal bir devleti ön plana çıkardığı söylenmekle birlikte onun anarşist bir yapıya hiçbir zaman olanak tanımadığı hatta bu radikal düşüncüyü en iyi şekilde anlayarak eleştiren isimlerden birisi olarak da filozofun kendisi gösterilebilir. Nozick'in *Anarşi, Devlet ve Ütopya* adlı eserinin ilk cümlelerinde de görülebileceği gibi bireylerin haklarının varlığına işaret edilir. Bu hakları ihlal etmeden devlet kurumunun nasıl bu sistem içerisinde yer alabileceğini tartışmaktadır. Nozick bu soruşturmanın sonucunda tazminat ilkesi temelinde bu olanağı makul bir zemine taşıdığını düşünmektedir. Bu çıkarım aynı zamanda Rawls'la birlikte yeniden gündeme getirilen refah devleti özelinde minimal devletin ötesine uzanan her tür devlet anlayışına da bir itirazı barındırmaktadır.

Nozick'in teorisinin üç temel ilkeye dayandığı söylenebilir. Bunlar, bir kişinin bir şeyi hak etmesi için sırasıyla gerçekleştirilmesi gereken; kazanmada adalet ilkesi, aktarımda adalet ilkesi ve düzeltme ilkesidir. Mülkiyet ve transferin makul ve meşru nedenleri ancak bu ilkeler etrafında sağlanabilir. Ancak, bize göre Nozick bu ilkelerin gerçekte nelerden oluştuğunu net olarak söylemez. Ayrıca edinmede orijinal bir adalet ilkesi sağlamak yerine, bizi Locke'un mülkiyet teorisine yönlendirir. Böyle yaparak, Locke'un mülkiyet teorisinin

tüm zayıflıklarını miras alır. Locke'un sözleriyle, "doğal durumunun uygunsuzlukları" veya böyle bir anda var olan yasal eksiklikler, devlete giden süreci belirleyen 'görünmez eli' harekete geçirir. Fakat daha sonra, bu argümanı elde etmenin daha pahalıya mal olacağı herhangi bir duruma doğru genişletir. Bu felsefi tutumla birlikte haklar teorisi bireylerin doğal haklarına değil, davranışın sosyal faydasına bağlı bir argümana dönüşür. Bunun yanı sıra Nozick, transferde adalet ilkesini tamamen göz ardı eder görünür. Sadece bir kişiden diğerine varlık aktarmanın mahiyetinin ne olduğunu nasıl bilebiliriz sorusu karşılıksız kalır? Yetkilendirme teorisi, insanların isterlerse varlıklarını başkalarına devretme konusunda özgür olduklarını öne sürmek dışında, bu soruya hiçbir yanıt vermez. Yeterince açıklanan tek ilke, düzeltme ilkesidir. Ancak bu ilkeyle ilgili açıklamaların herhangi bir anlam kazanması diğer iki ilkenin makul olmasına bağlıdır bu nedenle diğer iki ilke geçersizse, düzeltme ilkesi de geçersiz olacaktır. Peki bu adaletsizlikleri düzeltmek için ne kadar ileri gidebiliriz? Onlarca yıl önce olanları düzeltmek için neye göre karar verebilir veya hangi parametreyi kullanabiliriz?

Nozick'in görüşleri özellikle tazminat ilkesi geri kalmış bazı ülkelerde uygulanmak bakımından başarılı olabilir ama kompleks ilişkilerin yer etmiş olduğu ve belirli bir andan beri demokratik ve yasal bir şekilde dağıtımın ve bölüşümün yapıldığı ve bu nedenle adil bir işleyişin olduğu toplumlarda yetersiz kalacaktır. Ayrıca böylesi bir çaba belirli bir işlevi yerine getiremeyecek aksine yeni düzensizliklere neden olabilecektir. Fakat şunu belirtmek gerekir ki, Nozick'in teorisi, siyasi duruşları kesinlikle sağda olan bir dizi insanı memnun etmiş olabilir. Bu görüşlerin özellikle bu çevrede ve dolaylı olarak muhalif kanatta olumlu ya da olumsuz ciddi bir etki uyandırmış olduğu inkâr edilemez.

Nihayet Nozick'in kendi içerisinde var olan tutarsızlığı, özgürlükçü taahhütleri sınırlı felsefi bir ilgiye sahip olmasından kaynaklanır. Kaldı ki, Nozick'in kusurlarının çoğu, her türden deontoluk teoride göze çarpan benzer sorunlarının belirtileridir. Haklar teorisinin soyut eklemlemelerini somut kurallara tercüme etme sırasında yaşanan güçlüklerle yakın ilişkilidir. Bu nedenle Nozick'in özgürlükçü olmadığı, kısır bir döngü içerisinde liberal değerlerden ödün veren uygulamalar kullandığı ve anlatılan doğal sürecin işler zorlaştığında sorunlara cevap veremediği ve hatta bu nedenle bu görüşlerden özellikle vazgeçildiği gibi radikal yorumlar abartılı eleştiriler olarak görülmelidir.

Extended Abstract

Nozick, who has a wide range of interests, is one of the most influential political philosophers on the American tradition, along with Rawls. His first and most famous book, *Anarchy State and Utopia*, led to a revival of the discipline of social and political philosophy. Over the years, its strong challenge to the prevailing understanding of social justice and the role of the state is still a critical political issue. This book and its

implications are a powerful liberal alternative to distributive justice and other social welfare assumptions.

According to Nozick, the rights of individuals extend to the place where the rights of other people begin, as in the classical liberal understanding. Rights act as an insurmountable wall or fence, both while determining what people can do themselves and against the will of individuals who determine the limits of others' behaviour. In addition, what will happen if this limit is exceeded is highly controversial, especially in the state of nature. The direction and content of the discussion is determined around technical and professional issues such as whether to pass the state or if there will be such a transition, within the framework of what criteria and more importantly, which rights will be owned and to what extent.

Although Nozick asserts these rights based on classical liberal thought, he does not want to give up or transfer these rights at once and with a contract. Because in the state of nature, people have a rational structure that will pursue their individual benefits to the end, and when they encounter situations such as deception or violation of rights, they have the absolute power to take any necessary action regarding judgment.

To demarcate the principle of indemnity, we can constrain the conduct of the person performing any ordinary action that could pose a risk to an ordinary action for physical, social, or various other restrictive reasons. A person with epilepsy can be removed from the ordinary behaviour of driving a vehicle with a specified amount of compensation. We should say that with the compensation principle, only high-risk actions and actions that would create a great disadvantage if not prohibited will be restricted. However, it is worth reminding again that Nozick does not have a clear explanation of what kind of actions are high-risk actions and what are not in this category.

Nozick's views may be particularly successful in applying the principle of compensation in some backward countries, but will be insufficient in societies where legal distribution and distribution is made. In addition, such an effort will not be able to fulfil a specific function, but on the contrary, it may cause new irregularities. However, it cannot be denied that these views have had a serious impact, either positive or negative.

Kaynaklar

- Baryy, N. (1983). "The New Liberalism". *British Journal of Political Science*. V. 13, N. 1, 93-123.
- Benson, B. L. (1990). *The Enterprise of Law*. San Francisco, California: Pacific Research Institute.
- Childs, R. A. (1977). "The Invisible Hand Strikes Back". *Journal of Libertarian Studies*. V. 1, N. 1, 23-33.
- Cohen, G. A. (1995). *Self-Ownership, Freedom, and Equality*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Cowen, T. (2002). "How Far Back Should We Go?; Why Restitution Should be Small". *Fairfax*, George Mason University Press.
- Davidson, J. D. (1977). "Note on Anarchy, State, and Utopia". *Journal of Libertarian Studies*. V. 1, N. 4, 341-348.
- Fesser, E. (2003). *On Nozick*. Thomson Wadsworth: Belmont.
- Friedman, D. D. (1978). *The Machinery of Freedom -Guide to Radical Capitalism*. New York: Arlington House Pub.
- Goldsmith. (2015). "Nozick And His Entitlement Theory Philosophy Essay."
- UKEssays. ukessays.com, November 2018. Web. 26 April 2023.
<<https://www.ukessays.com/essays/philosophy/robert-nozick-and-his-entitlement-theory-philosophy-essay.php?vref=1>>.
- Hasnas, J. (2005). "Toward a Theory of Empirical Natural Rights". *Social Philosophy & Policy*. V. 22, N. 1, 111-147.
- Hayek, F. A. (1999). "Liberal Bir Sosyal Düzenin İlkeleri". (A. Yayla, Çev.). *Sosyal ve Siyasal Teori -Seçme Yazılar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kymlicka, W. (2004). *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*. (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lemieux, P. (1994). *Anarko-Kapitalizm*. (Ç. Geleşen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Locke, J. *Second Treatise On Government*. Ch. 5 Sec. 46(27).
- Locke, J. (2004). *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*. (F. Bakırcı, Çev.). Ankara: Babil.
- Nagel, T. (1981). "Libertarianism without Foundations". *Reading Nozick: Essays on Anarchy, State&Utopia*. (J. Paul, Totowa, Ed.). NJ: Rowman&Littlefield, 191-205.
- Narveson, J. (2003). "Minarchism". *Etica & Politica / Ethics & Politics*. 2, 1-14.
- Nozick, R. (1964). *Anarchy, State and Utopia*. New York: Basic Books.
- Nozick, R. (2000). *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. (A. Oktay, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Raico, R. (2002). "Yirminci Yüzyıl'da Klasik Liberalizm". *Liberal Düşünce*. N. 27.
- Rothbard, M. N. (1996). *For A New Liberty: The Libertarian Manifesto*. San Francisco: Fox & Wilkes.
- Rothbard, M. N. (1998). *The Ethics of Liberty*. New York&London: New York University Press.
- Spooner, L. (1966). *No Treason: The Constitution of No Authority and A Letter to Thomas F. Bayard*. Larkspur, Col: Pine Tree Press.
- Spooner, L. (1971). *The Collected Works of Lysander Spooner*. (C. Shively, Ed.). Weston, Mass, M & S Press.
- Spooner L. (1972). *Let's Abolish Government*. New York: Arno Press.
- Vargas, B. (2009). *Republic Of Men: An Assessment Of Robert Nozick's Entitlement Theory*.